



Fortidsminneforeningen
Aust-Agder lokallag

Risør kommune

Postboks 158
4952 Risør

postmottak@risor.kommune.no

Dato: 29. juli 2023

Deres sak: 22/813

Hørings svar - Kommuneplan (Samfunnsdel 2023-2034) for Risør kommune.

Det vises til varsel fra Risør kommune datert 9. juni 2023 angående revidering av Kommuneplan (Samfunnsdel) for Risør kommune med høringsfrist 15. september 2023. Vi i Fortidsminneforeningen ønsker med dette å komme med innspill i saken.

Fortidsminneforeningen har som formål å arbeide for bevaring av vårt lands verneverdige kulturminner og kulturmiljøer, samt å skape allmenn forståelse for verdien av disse. Vi skal være den ledende frivillige organisasjonen i det norske kulturminnevernet. Våre hovedoppgaver er blant annet å arbeide for god stedsutvikling, styrke tradisjonshåndverket og bygningsvernet, engasjere oss i lokale vernesaker og påvirke kulturminnepolitikken i Norge.

Vår konklusjon: Fortidsminneforeningen takker for muligheten til å medvirke i det viktige arbeidet med ny kommuneplan (samfunnsdel) for Risør kommune. Det er flott at det settes stort fokus på bærekraftsmålene og i den sammenheng er kulturmiljøverdiene som finnes i Risør en del av en bærekraftig og miljøvennlig løsning. Risør har uten tvil et av Norges vakreste kulturmiljø og med det har presset øket. Det stiller særlig krav til oppmerksomhet når en skal lage rammer for en god utvikling som istedenfor å fragmentere, bidrar til å styrke de helhetlige kvalitetene kommunen har. Vi har derfor kommet med noen punkter som vi mener vil bidra til å forbedre samfunnsdelens innhold og muligheten til å utvikle gjennom bevaring av de mange lokale kvalitetene som hele Risør kommune har.

GENERELT:

En kommuneplan (Samfunnsdel) er et svært viktig dokument som skal ta stilling til langsiktige utfordringer, mål og strategier for kommunesamfunnet som helhet og kommunen som organisasjon. Den bør inneholde en beskrivelse og vurdering av alternative strategier for utviklingen i kommunen.

Som vanlig har kommuneadministrasjonen lagt ned et utrolig flott arbeid i forslag til ny samfunnsdel for Risør kommune frem mot 2034. Det utrolig flott at man har lagt til grunn bærekraftsmålene i arbeidet da både kulturminner, kulturmiljøer og gjenbruk av eldre bygg er en del av løsningen for å nå bærekraftsmålene. Forslaget til ny samfunnsdel mangler slik vi ser det derimot et tydeligere syn på hvilken stor verdi kulturminner, kulturmiljøer og tradisjonshåndverket har for kommunen.

Innenfor hele Risør kommune finnes svært viktige kvaliteter innen kulturarven, som samfunnet bør bruke og legge til rette for at blir videreført til de kommende generasjoner. Disse kvalitetene er også kommunens styrke og bidrar til at man fremstår unike og et sted med en stolt identitet og særpreg, noe som bidrar til at en blir mer attraktive i konkurransen mot andre.

Under finner dere noen kommentarer til punktene i foreslått samfunnsdel som vi håper oppleves konstruktive og med det hensyntas og legges til i endelig plan.

PUNKT 4 - KLIMA og NATUR:

Klimaendringene er vår tids store utfordring. Kulturminner, kulturmiljø og landskap påvirkes av disse endringene og utsettes for store påkjenninger. Kulturmiljøforvaltningen er allerede en del av løsningen.

Gjenbruk av eksisterende bygninger kan bidra til å redusere klimagassutslipp. På oppdrag fra Riksantikvaren har SINTEF analysert en rekke casestudier og gjort systematisk gjennomgang av norske og internasjonale publikasjoner om livssyklusanalyse. Rapporten fra 2021 viser tydelig at det mest bærekraftige bygget er det som allerede er bygd. Analysen viser at rehabilitering er et bedre alternativ enn å rive i en 30-årshorisont mot 2050, da det kan ta opptil 80 år før et nybygg utligner klimagassutslippet fra byggeprosessen. SINTEF-rapporten konkluderer derfor med at rehabilitering av eksisterende bygninger vil være miljømessig fordelaktig på kort og mellomlangt sikt.

Når et bygg først står ferdig, vil klimagassutslippene for resten av livsløpet komme fra energi som er brukt på lys, varme, kjøling og ventilasjon. I stedet for riving og nybygging, vil oppgradering av eksisterende bygningsmasse være et viktig og riktig tiltak for å nå klimamålene frem mot 2050. De fleste bygninger kan gjøres mer energivennlige uten å ødelegge bygningens karakter og historie.

I likhet med at landbruksinteresser og andre kategorier listes opp i forslaget til ny samfunnsdel som en del av løsningen, ber vi om at Risør kommune legger til et nytt avsnitt om at kulturminner, -miljø og eldre bygg også er endel av løsningen.

Riksantikvaren anbefaler kommunene i sin «Klimastrategi 2021-2030» å følge opp arbeidet med reduksjon av klimagassutslipp ved å:

- Bidra til utvikling av kunnskap gjennom å delta i prosjekter og ved å gjøre gode eksempler tilgjengelig.
- Ha kompetanse i energieffektivisering, rehabilitering og ombruk av eksisterende bygninger.
- Fremme og formidle kunnskap til sine innbyggere om betydningen av energieffektivisering, rehabilitering og ombruk av bygninger og kulturmiljø.
- Ta i bruk helhetlige og sammenlignbare klimagassberegninger ved avveininger mellom ombruk og riving/nybygging.
- Integreere kulturmiljøinteresser i planer for samordnet bolig-, areal- og transportplanlegging.
- Gi retningslinjer og bestemmelser i kommunale planer for hvordan kulturmiljø skal forvaltes i fortetting og utvikling av byer og tettsteder, slik at forvaltningen av kulturmiljø også bidrar til reduksjon av klimagassutslipp.

Kommunene anbefales å følge opp arbeidet med klimatilpasning ved å gjennomføre:

- Gjennomføre ROS-analyser for utvalgte enkeltmiljø og kulturmiljøkategorier og for kulturmiljø utvalgte geografiske områder.
- Fremme og formidle kunnskap til sine innbyggere om skjøtsel og vedlikehold, gjennomføring av risikoreduserende tiltak og utbedring av skader.
- Integreere hensynet til kulturmiljøinteresser i arbeidet med klimatilpasning i arealplanlegging, beredskap og oppfølging av statlige planretningslinjer for klima- og energiplanlegging og klimatilpasning.
- Gi retningslinjer og bestemmelser i arealplanleggingen for klimatilpasningstiltak som kan forebygge tap av kulturmiljø og skade på kulturmiljø.

PUNKT 5 - FOLKEHELSE og LEVEKÅR:

Attraktive byer og steder er gode og velfungerende byer og steder der innbyggere, næringsliv og besøkende ønsker å være.

Regionplanen Agder 2030 er klar på at en ønsker å se byer, tettsteder og bygdesentrenes som blant annet attraktive steder med identitet. I punkt 5 bør det derfor nevnes at kulturmiljøer er av

stor verdi som ønskes styrket, ikke fragmentert og svekket jf. Regionplanen og bærekraftsmål 11.4, og Riksantikvarens by- og stedsstrategi.

Levbare byer og steder handler om trivsel og helsemessige forhold, om betydningen av grønne arealer, lys, luft og fravær av biler, støv og støy. Det er også viktig med trivelige uteoppholds arealer, byrom og gater, grønnstrukturer og parker. Bygningers utforming, materialer og farger har også stor betydning for hvordan folk opplever og trives i ulike bymiljøer. Sammen med historiske spor har dette betydning for steds identitet, opplevelse og tilhørighet. For å ivareta og utvikle levbare byer bør stedsintegritet, opplevelsen av kontinuitet, tilhørighet og steds kvaliteter vektlegges i by og stedsutvikling.

Anbefalinger fra nasjonalt hold er (Riksantikvarens strategi og faglige anbefalinger for by- og stedsutvikling, 2021):

- Klimamessig gevinst ved en høyere areal utnyttelse i historiske bymiljøer bør vurderes opp mot verdien av kulturmiljøet og virkningen på byer og tettsteders attraktivitet og levbarhet.
- I byene utgjør fasader og tak mot gater og plasser «veggene» i bybildet. Opplevelses verdiene som er knyttet til de historiske bymiljøene og gateløpene bør vektlegges, ivaretas og videreføres ved nye tiltak.
- Byenes kulturhistoriske særpreg og det som skiller byene og bydeler fra hverandre og gir egenart og grunnlag for identitet, skal legges til grunn for både bevaring og utvikling av kulturmiljø. Dette gjelder både gate og bebyggelsesstruktur og bygningsvolumers utforming, material og fargebruk.
- Byenes egenart og særpreg bør ivaretas ved at lokal og regional byggeskikk danner utgangspunkt for ny arkitektur i kulturmiljøer. Nybygg bør være varierte og gjenkjennelige og ikke anonyme og fremmedgjørende.
- Viktige historiske uterom, gater og plasser bør ikke svekkes ved oppføring av ny bebyggelse. Målet bør være å unngå å svekke visuelle forbindelser, og unngå å skape skygge, lukkede fasader og vindtunneler.
- Utforming av transporttiltak bør ta hensyn til kulturmiljøverdiene knyttet til viktige historiske gater og plasser. Trafikkbelastningen bør ikke svekke den miljømessige opplevelsen og kulturmiljøenes bruksmuligheter.

PUNKT 7 - SAMFUNNSUTVIKLING:

Det er flott at man har tatt med viktigheten av kulturminne- og kulturmiljø som sterk merkevare for Risør by.

I punkt 7.1 og underpunkt «Vern og og utvikling» er det veldig mye flott. Men tydeliggjør gjerne viktigheten av at man viderefører kunnskapen i den immaterielle kulturarven (tradisjonshåndverkerne). Uten tydelige rammer som setter krav til hvordan arbeid skal gjøres, vil håndverkskompetansen over tid forsvinne, noe ingen er tjent med.

Dette punktet er kanskje et sted hvor en også bør nevne Risør kommunestyre sitt flotte og enstemmige vedtak av 28. mai 2019 (Sak PS 53/19) om å gå i dialog med Riksantikvaren om en miljøfredning av Risør historiske sentrum (NBI-området). Vi i Fortidsminneforeningen er ikke i tvil om at et slikt arbeid ville gitt gode resultater på flere ulike nivå, slik det har for Skudeneshavn (se link) hvor de i 2018 miljøfredet det historiske sentrum.

Under punktet «Sånn vil vi ha det - Sånn gjør vi det» ber vi om at følgende legges til (PS: Ordet «Moderne byggemetoder» er godt ment, men kan totalt misforstås og hvor immateriell kulturarv/håndverkstradisjoner blir ekskludert - Derfor ber vi om at man istedenfor bruker «miljøvennlige byggemetoder»:

- Vi tar ansvar i klima- og naturkrisen verden står ovenfor:
 - Eksisterende punkt: *Fokuserer på **ombruk og miljøvennlige** moderne byggemetoder og legger vekt på livsløpsperspektiv og **sirkulærøkonomi** i anskaffelsesprosesser. **Bruk av lokale bedrifter skal prioriteres.***
 - Nytt punkt: *Der det er kulturmiljøverdier skal en prioritere ombruk og transformering av bygninger fremfor riving. Om nødvendig skal en ta i bruk helhetlige og sammenlignbare klimagassberegninger ved avveininger mellom ombruk og riving/nybygging. Uttalelser fra fagmyndighet i fylkeskommunen skal hensyntas.*
 - Nytt punkt: *Integrere kulturmiljøinteresser i planer for samordnet bolig-, areal- og transportplanlegging.*
- Risør er et attraktivt reisemål året rundt:
 - Nytt punkt: *Bruke natur- og kulturmiljøkvalitetene i hele Risør kommune i markedsføringen av kommunen som destinasjon.*
- Risør har et variert og attraktivt boligtilbud:
 - Eksisterende punkt: *Bevarer og videreutvikler gode friområder, **kulturmiljøer** og møteplasser i samarbeid med innbyggere, lag og foreninger.*
- Risørs historiske sentrum er et levende sted å bo og besøke:
 - Nytt punkt: *Kurse og sette krav til kompetanse for håndverkere som utfører arbeid på utvendige fasader i Risør sentrum.*

- Nytt punkt: *Gå i dialog med fylkeskommunen og Riksantikvaren om en miljøfredning av Risør historiske sentrum (NBI-området) jf. enstemmig vedtak i Kommunestyret.*

PUNKT 11 - AREALSTRATEGIER:

Vi har tidligere i år gjort enkelte undersøkelser rundt de endringer som en har opplevd langs Sørlandskysten de siste 30 år. Ulike forhold gjør at det ikke finnes gode ressurser som kan sammenligne 1990-tallet med dagens forhold, men noen interessante trekk finner man i SSB sine tall, det rives og bygges mer og større. Den lokale byggeskikken, som er en del av vår styrke som region og bidrar til «Sørlandsidyllen», er truet

Det totale antallet hytter i kommunene Risør, Tvedestrand, Arendal, Grimstad og Lillesand har i snitt økt med 12.2% fra 2006 til 2023. Antallet bygninger i strandsonen har fra 2000 til 2022 i snitt økt med 21.72%. Man kan også finne opplysninger om størrelsesforhold som beskriver utviklingen ganske godt, for der var en økning på 114.77% fra 2008 til 2019 av nye bygg med seks til 100 enheter i («Boligblokker»).

Selv om dispensasjoner søkes unngått, så ligger slike muligheter i lovverket. I perioden 2015 til 2022 ble det i nevnte kommuner i snitt gitt totalt 44.2 dispensasjoner til nye bygninger i LNF-områder utenfor 100-metersbeltet i kommunene. I samme periode ble det i kommunene i snitt gitt totalt 23.8 dispensasjoner til nye bygninger i LNF-områder innenfor 100-metersbeltet i kommunene. For områder med bevaringsstatus etter plan- og bygningsloven ble det innvilget i kommunene i snitt 13.2 dispensasjoner fra gjeldene bestemmelser. Som en inditapktor på at Sørlandskysten opplever press ligger Agder fylke i dag i følge SSB på topp tre over fylkene i Norge når det kommer til gjennomsnittlig salgpris for fritidsboliger, like bak Vestfold Telemark og Oslo Viken. For å vise hvilket sløserisamfunn vi lever i så ble det i følge SSB i snitt revet/brent totalt 0.851 bygg hver eneste dag mellom 2010 og 2022, i de fem kommunene innenfor 500 m fra kystlinja.

Under punkt 11 ber vi derfor om følgende endringer:

- I punkt 1 (overordnede prinsipper for arealforvaltningen) punkt fire (4), legge til følgende eller lignende: *«Det planlegges ikke nye områder for fritidsbebyggelse. Myndighetene på nasjonalt plan skal ha utført tydelige og klare studier rundt de kommunaløkonomiske effekter før en tillater vurdering av nye områder for fritidsbebyggelse».*
- I punkt 1 (overordnede prinsipper for arealforvaltningen) punkt fem (5), endre ordet «naturverdier» til «natur- og kulturmiljøverdier», samt inkluderer ordet «strandsonen» slik at ny setning blir: *Kystsonen inkludert strandsonen, vassdrag, viktige natur- og kulturmiljøverdier, matjord og økologiske funksjonsområder styrkes og sikres mot nedbygging og fragmentering.*
- I punkt 3 (ved nye utbygginger skal det tas særlig hensyn til) punkt ni (9), endre ordet «moderne byggemetoder» til «miljøvennlig byggemetoder». Moderne byggemetoder er

ikke nødvendigvis de mest miljøvennlige og bidrar til å kunne ekskludere den immaterielle kulturarven/håndverkstradisjoner, så her må en ta i bruk et annet ord.

- I punkt 3 (ved nye utbygginger skal det tas særlig hensyn til) punkt ti (10), endre ordet «Estetikk» med «Lokal byggeskikk». Dette tydeliggjør at man ønsker å videreføre de styrkene kommunen besitter og det vil gjøre det enklere for forvaltningen å vite hva som menes med god estetikk. Det fraviker heller ikke muligheten for en annen form for bebyggelse, der disse ligger for seg selv og ikke vil påvirke omgivelsene negativt.

SAMMENDRAG:

En kommuneplan (Samfunnsdel) er et svært viktig dokument som skal ta stilling til langsiktige utfordringer, mål og strategier for kommunesamfunnet som helhet og kommunen som organisasjon. Den bør inneholde en beskrivelse og vurdering av alternative strategier for utviklingen i kommunen. Derfor er vi svært takknemlige for at vi som interesseorganisasjon for kultur- og bygningsarven er gitt muligheten til å medvirke i prosessen.

Det er videre utrolig flott at Risør kommune har lagt til grunn bærekraftsmålene i arbeidet og at man ser verdien i kulturmiljøet i Risør sentrum. Allikevel har vi etter gjennomgang av forslag til ny kommuneplan (samfunnsdel) funnet noen forbedringspotensialer.

Risør har i flere tiår sett verdien av Risørs historiske sentrum og vi håper og tror at en også i fremtiden vil se disse kvalitetene. Med økt press er det også viktig at en fremover tydeliggjør og setter krav. Vår erfaring er dessverre at utbyggingskreftene i altfor stor grad får styre prosessen og at der ikke synes til å være vilje nok til å tilpasse seg. Folk skal selvfølgelig få lov til å bygge, men vi kan ikke forvente at private investorer skal ta ansvar for å sikre byer og tettsteders særpreg. Denne innsatsen må komme tydeligere fram for hele kommunen, for vi er helt sikre på at man kan klare to ting på en gang, nemlig utvikling gjennom bevaring - ikke kun det ene eller det andre.

Vi har på dette grunnlaget kommet med noen få punkter ovenfor som vi mener er svært viktige og som vi mener vil bidra til en positiv og tydeligere bærekraftig utvikling der kulturmiljøhensynene er en del av løsningen og blir hensyntatt. Vi håper derfor kommunen vil inkludere disse i den reviderte Kommuneplanen (samfunnsdelen). Vi er sikre på at disse vil bidra til å styrke hele Risør som en attraktiv kommune å bo i og å besøke, og hvor kulturmiljøene er en del av klimaløsningen.

Har dere spørsmål i forbindelse med vårt høringssvar så ta bare kontakt.

Beste hilsen,
Fortidsminneforeningen, Aust-Agder lokallag
v/Torgrim Landsverk
Styreleder

KOPI:

- Agder Fylkeskommune v/Seksjon for kulturminnevern og kulturturisme
- Riksantikvaren
- Fortidsminneforeningen, Agder avdeling

